

ΟΙ ΜΟΝΑΔΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΠΑΣΧΑ

Γενικού Διευθυντή Επιθεωρήσεως
της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος

Α. Οι τραπεζικοί οργανισμοί από αρκετά νωρίς αναγνώρισαν ότι βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική και ασφαλή λειτουργία τους αποτελούσε η ανάπτυξη πολιτικών, πρακτικών και διαδικασιών, που αφορούσαν κάθε τομέα δραστηριότητάς τους. Σύντομα όμως αντιλήφθηκαν την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός μηχανισμού που να διασφαλίζει ότι οι διαδικασίες που θεσπίζονται προσαρμόζονται κατάλληλα και διαρκώς, στο συνεχώς μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον, ώστε να αποτρέπονται ζημίες ή έκθεση σε σημαντικούς κινδύνους. Στο πλαίσιο αυτό, κάθε πιστωτικό ίδρυμα αποφάσισε τη σύσταση μιας ανεξάρτητης Μονάδας, η οποία δεν θα εμπλεκόταν στην καθημερινή λειτουργία του και θα είχε ως αποστολή να αξιολογεί τις υφιστάμενες διαδικασίες, πολιτικές και πρακτικές, με σκοπό να υποβάλλει προτάσεις για την ενίσχυση/βελτίωσή τους και να ενημερώνει/διασφαλίζει το Διοικητικό Συμβούλιο, την Επιτροπή Ελέγχου και τη Διοίκηση για την επάρκεια, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα της εφαρμογής τους. Η Μονάδα αυτή είναι η

Μονάδα Εσωτερικού Ελέγχου ή Εσωτερικής Επιθεώρησης, η δε δραστηριότητά της (internal audit function), μαζί με τις υπόλοιπες πολιτικές, πρακτικές και διαδικασίες του πιστωτικού ιδρύματος, συνιστούν αυτό που σήμερα αποκαλείται Σύστημα Εσωτερικού Ελέγχου.

Ο ρόλος και η σπουδαιότητα των Μονάδων Εσωτερικής Επιθεώρησης αναγνωρίζεται, πλέον, στα κείμενα διεθνών Οργανισμών (BIS, Institute of Internal Auditors κ.λπ.), και έχει θεσμοθετηθεί από το διεθνές και το εγχώριο θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο (ΠΑΤΕ 2438/1998, Αποφ. Επιτρ. Κεφαλ. 5/204/2000, Ν3016/2002 κ.λπ.). Με τα εν λόγω κείμενα δίνονται σαφείς κατευθύνσεις στα πιστωτικά ιδρύματα, ώστε να διασφαλίζεται η ανεξαρτησία και η καλή λειτουργία της Μονάδας και οριοθετούνται η αποστολή της, οι γραμμές αναφοράς και η θέση της μέσα στο πιστωτικό ίδρυμα. Ειδικότερα, απ' αυτά προβλέπεται ότι η δραστηριότητα της Μονάδας εποπτεύεται από την Επιτροπή Ελέγχου και ότι ο επικεφαλής της διορίζεται από το Διοικητικό Συμβούλιο και αναφέρεται σ' αυτό, μέσω της Επιτροπής Ελέγχου. Εξάλλου, για θέματα που απαιτούν άμεση αντιμετώπιση ή λήψη διορθωτικών μέτρων, αναφέρεται και στον Διευθύνοντα Σύμβουλο ή ενημερώνει και συνεργάζεται με τα ανώτατα διευθυντικά στελέχη του πιστωτικού ιδρύματος, χωρίς να

Για τη συνεργασία τους στη σύνταξη του παρόντος κειμένου εκφράζω τις ευχαριστίες μου στους κ.κ. Ν. Κουτρούλη, Ειδικό Συνεργάτη της Διεύθυνσης Επιθεώρησης της ΕΤΕ και Κ. Α. Ντόστογλου, Επιθεωρητή της ΕΤΕ.

θεωρείται ότι η πρακτική αυτή αποτελεί περιορισμό της ανεξαρτησίας του. Χαρακτηριστικά σημειώνουμε ότι στη συμβουλευτική οδηγία (Practice Advisory 1110-1) του Διεθνούς Ινστιτούτου Εσωτερικών Ελεγκτών, που αφορά στην οργανωτική ανεξαρτησία του εσωτερικού ελέγχου, μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι “ιδανικό είναι ο επικεφαλής της Μονάδας Εσωτερικής Επιθεώρησης να αναφέρεται λειτουργικά (functionally) στο Διοικητικό Συμβούλιο και διοικητικά (administratively) στον Διευθύνοντα Σύμβουλο του (πιστωτικού) οργανισμού”.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η καλή λειτουργία των μηχανισμών εταιρικής διακυβέρνησης, όπως προκύπτει από το σχετικό θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο, συναρτάται άμεσα με την αποτελεσματική λειτουργία του Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου και ειδικότερα της Μονάδας Εσωτερικής Επιθεώρησης. Συγκεκριμένα από τα συναφή κείμενα (π.χ. Ν. 3016/2002, Αποφ. Επιτρ. Κεφ.5/204/2000, Sarbanes-Oxley Act) λαμβάνεται μέριμνα αναφορικά με τις αρμοδιότητες και τις ευθύνες του Διοικητικού Συμβουλίου, της Επιτροπής Ελέγχου, της Διοίκησης και των εσωτερικών ελεγκτών για την αποτελεσματική λειτουργία του Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου. Επιπλέον, αναγνωρίζεται ότι τα παραπάνω όργανα μαζί με τους εξωτερικούς ελεγκτές και τις Εποπτικές Αρχές αποτελούν τους βασικούς μοχλούς για την ασφαλή και αποτελεσματική λειτουργία αφενός του χρηματοπιστωτικού συστήματος και αφετέρου των κεφαλαιαγορών.

B. Τα σύγχρονα πιστωτικά ιδρύματα, στην προσπάθειά τους για δημιουργία αξίας προς τους μετόχους τους και λόγω του διαρκώς εντεινόμενου ανταγωνισμού, αναπτύσσουν στρατηγικές, βάσει των οποίων αναλαμβάνουν συνεχώς αυξανόμενους κινδύνους, προσδοκώντας υψηλότερες αποδόσεις. Σε αρκετές περιπτώσεις, εξάλλου, για την υλοποίηση των στρατηγικών τους, επιλέγουν την επέκταση των δραστηριοτήτων τους τόσο γεωγραφικά, όσο και σε μη αμιγώς χρηματοπιστωτικές αγορές (π.χ.

διαχείριση χαρτοφυλακίου ακινήτων, ασφαλιστικές δραστηριότητες). Για να ανταποκριθεί στις συνθήκες αυτές, η Μονάδα Εσωτερικής Επιθεώρησης ενός τραπεζικού ομίλου επιβάλλεται αφενός να αναπτύξει νοοτροπία και κατάλληλη οργανωτική δομή ώστε να διεκπεραιώνει το έργο της σε επίπεδο ομίλου (Group Audit) και αφετέρου να μεριμνήσει ώστε να είναι στελεχωμένη με εξειδικευμένο προσωπικό, το οποίο να είναι σε θέση να ανταποκριθεί ελεγκτικά σε κάθε επιμέρους δραστηριότητα του ομίλου.

Για να ανταποκριθεί στο έργο της, η Μονάδα Εσωτερικής Επιθεώρησης συντάσσει, επίσης, πρόγραμμα ελέγχων, το οποίο υποβάλλει στην Επιτροπή Ελέγχου προς έγκριση. Το πρόγραμμα ελέγχου καταρτίζεται και αναθεωρείται με κριτήριο την επικινδυνότητα των Μονάδων ή των δραστηριοτήτων του τραπεζικού ομίλου. Σε αυτό περιγράφονται το εύρος και τα είδη των ελέγχων που, βάσει της επικινδυνότητας, πρέπει να διενεργηθούν στις υπό έλεγχο Μονάδες, τα οποία μπορούν να ταξινομηθούν στις ακόλουθες βασικές κατηγορίες:

Διοικητικοί – Διαχειριστικοί έλεγχοι (management audit), κατά τους οποίους αξιολογείται η εν γένει προσέγγιση της διοίκησης της ελεγχόμενης Μονάδας αναφορικά με τη διαχείριση και τον έλεγχο των αναλαμβανόμενων κινδύνων, στο πλαίσιο των οδηγιών και των στόχων που έχουν καθοριστεί σχετικά.

Λειτουργικοί έλεγχοι (operational audit), κατά τους οποίους αξιολογείται η ποιότητα και η καταλληλότητα των πολιτικών, πρακτικών και διαδικασιών που διέπουν τη λειτουργία της ελεγχόμενης Μονάδας, η οργανωτική δομή της και η επάρκεια των πόρων που έχουν διατεθεί για τις δραστηριότητές της. *Χρηματοοικονομικοί έλεγχοι* (financial audit), κατά τους οποίους αξιολογείται η ποιότητα και η αξιοπιστία των διαδικασιών και της πληροφόρησης που αφορούν στην κατάσταση των οικονομικού περιεχομένου καταστάσεων και αναφορών της ελεγχόμενης Μονάδας.

Ελεγχοι συμμόρφωσης (compliance audit), κατά τους

οποίους αξιολογείται η ποιότητα και η καταλληλότητα των πολιτικών, πρακτικών και διαδικασιών στην ελεγχόμενη Μονάδα για τη συμμόρφωσή της με το θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο, καθώς και με τις αρμοδίως θεσπισθείσες εγκύκλιες οδηγίες.

Σε κάθε είδος ελέγχου οι εσωτερικοί ελεγκτές αξιολογούν την επάρκεια, την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα του Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου. Ειδικότερα:

- α. για την αξιολόγηση της επάρκειας συγκρίνουν το “τι πρέπει να υπάρχει” με το “τι υπάρχει” σχετικά με τις πολιτικές, πρακτικές και διαδικασίες,
- β. για την αξιολόγηση της αποδοτικότητας εξετάζεται εάν οι προβλεπόμενοι ελεγκτικοί μηχανισμοί λειτουργούν, και
- γ. για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας εκτιμάται κατά πόσο οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι-ζημιές που αποτρέπονται από τους ελεγκτικούς μηχανισμούς ξεπερνούν το κόστος λειτουργίας των τελευταίων.

Παρά τις προσπάθειες, ωστόσο, που καταβάλλουν τα πιστωτικά ιδρύματα για την ανάπτυξη ενός επαρκούς, αποδοτικού και αποτελεσματικού Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου η καλή λειτουργία του τελευταίου, σε διαρκή βάση, παραμένει αναμφισβήτητη συνάρτηση του ανθρώπινου παράγοντα. Οι κίνδυνοι που προκύπτουν εξαιτίας του παράγοντα αυτού ομαδοποιούνται, κατά κύριο λόγο, σ' αυτό που ορίζεται ως λειτουργικός κίνδυνος, ενώ συχνά σαφώς υπάρχουν και επιπτώσεις και σε άλλες κατηγορίες κινδύνων του πιστωτικού ιδρύματος (πιστωτικό, αγοράς, νομικό και φήμης). Μια από τις πιο σημαντικές υποκατηγορίες του λειτουργικού κινδύνου είναι ο κίνδυνος απάτης (fraud risk), που αφορά στην παραβατική ή αντικανονική συμπεριφορά του προσωπικού μιας τράπεζας, των πελατών της ή και τρίτων, με σκοπό τον προσωπικό πλουτισμό τους, σε βάρος του πιστωτικού ιδρύματος.

Ενδεικτικά σημειώνουμε ορισμένες σημαντικές κατηγορίες απατών που έχουν εντοπισθεί σε τραπεζικούς οργανισμούς:

- Πλαστά ή παραποιημένα δικαιολογητικά για λήψη δανείων.
- Πλαστά ή παραποιημένα δικαιολογητικά για αναλήψεις από καταθετικούς λογαριασμούς.
- Δωροδοκίες υπαλλήλων για εξυπηρέτηση πελατών σε βάρος των συμφερόντων της τράπεζας.
- Πλαστογράφηση επιταγών.
- Πλαστά χαρτονομίσματα.
- Κυκλώματα επιταγών.
- Απάτες που αφορούν πιστωτικές κάρτες.
- Καταχρήσεις.
- Ψευδείς εκτιμήσεις εξασφαλιστικών στοιχείων.
- Υπερτιμολογήσεις – υποτιμολογήσεις περιουσιακών στοιχείων.
- Σημαντικές παραλείψεις ή αλλοιώσεις στα στοιχεία των οικονομικών καταστάσεων που εκδίδουν οι τραπεζικοί οργανισμοί.
- Ηλεκτρονικές απάτες.

Γ. Το θέμα της απάτης ή γενικότερα του οικονομικού εγκλήματος είναι οπωσδήποτε αρκετά σύνθετο και αποτελεί αντικείμενο συνεχούς προβληματισμού, δεδομένου ότι τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε έξαρση. Χαρακτηριστικά είναι τα αποτελέσματα από έρευνα που διενήργησε τα έτη 2002 και 2003 η εταιρεία PriceWaterhouseCoopers σε τυχαίο δείγμα 3.623 στελεχών κορυφαίων επιχειρήσεων σε 50 χώρες από όλες τις περιοχές του πλανήτη μας, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα.

Το 37% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι οι επιχειρήσεις τους αντιμετώπισαν ένα ή περισσότερα περιστατικά απατών κατά τη διετία 2002-3, ποσοστό αισθητά υψηλότερο απ' αυτό που είχε προκύψει από αντίστοιχη έρευνα του 2001 (στη Δ. Ευρώπη 34% το 2003, έναντι 29% το 2001 και στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη 37%, έναντι 26% το 2001). Τα υψηλότερα ποσοστά απατών εμφανίζονται στις χώρες της Αφρικής (51%) και της Βόρειας Αμερικής (41%). Οι μόνες χώρες που δήλωσαν ότι δεν αντιμετωπίζουν κρούσματα οικονομικού εγκλήματος είναι η Ρωσία και η Τουρκία, για τις

οποίες σκωπικά σχολιάζεται από τους μελετητές ότι θα πρέπει ή να βελτιώσουν τα συστήματά τους εντοπισμού των απατών ή να ανακοινώνουν περισσότερο αξιόπιστα στοιχεία.

Μεγαλύτερη συχνότητα κρουσμάτων οικονομικών εγκλημάτων εμφανίζεται στον χρηματοπιστωτικό τομέα (ειδικά τις τράπεζες και ασφαλιστικές εταιρείες) και ακολουθούν ο τομέας των τηλεπικοινωνιών, της παροχής άλλου είδους υπηρεσιών, των μηχανογραφικών συστημάτων κ.ά. Ένας πάντως από τους λόγους που στους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς εμφανίζεται μεγαλύτερη συχνότητα απατών είναι ότι, λόγω του κανονιστικού πλαισίου που διέπει τη λειτουργία τους, αυτοί είναι υποχρεωμένοι να τις διερευνούν και να αναφέρουν τα σχετικά περιστατικά.

Αξιίζει να σημειωθεί ότι από τις μορφές των απατών που εξετάστηκαν από την έρευνα, το 60% των περιπτώσεων αφορούσε σε ιδιοποίηση περιουσιακών στοιχείων με διάφορες μεθόδους (κατάχρηση, κλοπή, πλαστογραφία κ.λπ.), το 15% ηλεκτρονικό έγκλημα (cybercrime), το 14% τη δωροδοκία-δωροληψία και το 10% την παραποίηση οικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων. Επιπλέον, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ερωτηθέντων για τις διαφαινόμενες τάσεις, το ποσοστό, στο σύνολο των απατών, των περιπτώσεων που αφορούν στην ιδιοποίηση περιουσιακών στοιχείων αναμένεται να διαμορφωθεί στο 35%, ενώ για το ηλεκτρονικό έγκλημα τη διαφθορά και την αλλοίωση της οικονομικής πληροφόρησης τα ποσοστά θα κυμαίνονται στο 31%, 21% και 16% αντίστοιχα.

Σημειώνεται ότι η ποσοτικοποίηση των επιπτώσεων του οικονομικού εγκλήματος στο πιστωτικό ίδρυμα είναι εξαιρετικά δυσχερής, διότι σχεδόν πάντοτε υπάρχουν και παρεπόμενες συνέπειες (π.χ. στη φήμη της εταιρείας και το ηθικό του προσωπικού), ενώ ορισμένες μορφές οικονομικού εγκλήματος είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν (π.χ. διαφθορά, περιπτώσεις ηλεκτρονικού εγκλήματος). Από τα 1.284 στελέχη που δήλωσαν ότι οι εταιρείες τους υπέστησαν ζημιές εξαιτίας οικονο-

μικών εγκλημάτων, μόνο 813 ήταν σε θέση να ποσοτικοποιήσουν τη συνολική ζημία που προέκυψε. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέθεσαν, εκτιμάται ότι η μέση οικονομική ζημία εξαιτίας απατών, σε παγκόσμιο επίπεδο, κατά τη διετία 2002-2003 ήταν \$ 1,4 εκατ. από την ιδιοποίηση περιουσιακών στοιχείων, \$ 3,8 εκατ. εξαιτίας της διαφθοράς και \$ 0,8 εκατ. από το ηλεκτρονικό έγκλημα.

Επίσης, από έρευνα της Ένωσης Πιστοποιημένων Ερευνητών Απατών των ΗΠΑ (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE), που δημοσιεύτηκε στις αρχές του 2003, εκτιμάται ότι οι ζημιές που προέκυψαν από οικονομικά εγκλήματα, κατά το 2002, ανήλθαν στο εντυπωσιακό 6% των εσόδων των αμερικανικών επιχειρήσεων και οργανισμών ή \$ 4.500/υπάλληλο.

4. Σε όλες τις περιπτώσεις που διαπιστώθηκε απάτη, συνέτρεχε μία από τις παρακάτω τρεις προϋποθέσεις (αποκαλούνται και 3C):

➤ *Κίνητρα – Συνθήκες* (Conditions): που αφορούν είτε στις υπερβολικές προσωπικές ανάγκες ή και υπέρμετρες φιλοδοξίες των υπαλλήλων-στελεχών του οργανισμού, είτε στις πιέσεις που αυτοί δέχονται για την επίτευξη υπερβολικών στόχων.

➤ *Δομές – Δυνατότητες* (Corporate Structure): που αφορούν στην απουσία ή τη μη αποδοτική λειτουργία του Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου του οργανισμού.

➤ *Χαρακτήρας – Επιλογές* (Choice): που αφορούν στην απόφαση του στελέχους ή υπαλλήλου να ακολουθήσει μη αποδεκτές πρακτικές με την προσδοκία ότι αυτές δε θα αποκαλυφθούν ποτέ.

Στις περισσότερες περιπτώσεις οι αντικανονικές ενέργειες αποκαλύπτονται από τυχαία γεγονότα και πληροφορίες υπαλλήλων ή τρίτων, κάτι που καταδεικνύει πόσο δύσκολο είναι να εντοπισθούν. Σύμφωνα με την έρευνα της PriceWaterhouseCoopers το 27% περιπτώσεων απατών αποκαλύφθηκε από πληροφορίες υπαλλήλων, το 10% λόγω μεταβολών στη Διοίκηση, το 47% από εσωτερικούς ή εξωτερικούς

ελεγκτές, το 26% από αποτελεσματικά συστήματα εσωτερικού ελέγχου, ενώ το 32% τυχαία⁽¹⁾.

Συνεπώς και για το σκοπό της πρόληψης του οικονομικού εγκλήματος, που είναι και ο αποτελεσματικότερος τρόπος για την καταπολέμησή του, τα πιστωτικά ιδρύματα πρέπει να φροντίσουν για την ανάπτυξη κατάλληλης νοοτροπίας στο προσωπικό αλλά και των απαραίτητων υποδομών. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο του σχετικού σχεδιασμού, η Διοίκηση του πιστωτικού ιδρύματος πρέπει να μεριμνήσει για:

- Την εκπαίδευση των στελεχών και του προσωπικού του οργανισμού για την πρόληψη της απάτης.
- Τη θέσπιση κώδικα συμπεριφοράς για τη διασφάλιση της ακεραιότητας του προσωπικού της τράπεζας και τη διαφύλαξη της φήμης της τράπεζας, στα πλαίσια της υγιούς εταιρικής διακυβέρνησης.
- Την ενσωμάτωση στο Σύστημα Εσωτερικού Ελέγχου ειδικών μηχανισμών ανίχνευσης απατών, όπως: (α) εξειδικευμένες τεχνικές βασιζόμενες σε μηχανογραφικά προγράμματα (I.S. assisted audit techniques), ανάλυση δεδομένων (data analysis) ή εξακρίβωση διαφαινόμενων τάσεων (trend identification), (β) μέθοδοι διαρκούς παρακολούθησης (continuous monitoring), (γ) συγκεκριμένες προειδοποιητικές ενδείξεις (red flags) για πιθανές αντικανονικές ενέργειες που χρειάζονται διερεύνηση.
- Το διεξοδικό έλεγχο των στοιχείων που αναφέρουν οι υπάλληλοι στα βιογραφικά τους, δεδομένου ότι έχει αποδειχθεί ότι πολλοί υποψήφιοι για εργασία παραθέτουν ψευδή στοιχεία.
- Μηχανισμούς πληροφόρησης (hot lines) των ανώτατων στελεχών, της Μονάδας της Εσωτερικής Επιθεώρησης ή και της Επιτροπής Ελέγχου (κάτι που προτείνεται και από την Sarbanes-Oxley Act), για τυχόν αντικανονικές ή αντιδεοντολογικές ενέργειες υπαλλήλων ή στελεχών, οι οποίοι θα διασφαλίζουν την ανωνυμία του καταγγέλλοντος (whistleblowing information).

Βέβαια, εκτός των παραπάνω, η Μονάδα Εσωτερικής Επιθεώρησης διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο για την αποτροπή της απάτης, ιδιαίτερα στο

βαθμό που κατορθώνει με τους συχνούς και αιφνιδιαστικούς ελέγχους της να δημιουργεί την αίσθηση στο προσωπικό του πιστωτικού ιδρύματος ότι ελέγχεται διαρκώς. Ο ρόλος αυτός, εξάλλου, διατυπώνεται εύγλωττα και στο σχετικό απόσπασμα από τη διεθνή βιβλιογραφία: “αν οι υπάλληλοι γνωρίζουν ότι υπάρχουν επιθεωρητές που ψάχνουν για απάτες, είναι λιγότερο πιθανό να τις διαπράξουν, μια και είναι μεγαλύτερες οι πιθανότητες να εντοπισθούν”.

Για το σκοπό αυτό σε αρκετές Μονάδες Εσωτερικής Επιθεώρησης έχει κριθεί απαραίτητη η δημιουργία ομάδας εξειδικευμένων επιθεωρητών, οι οποίοι διαθέτουν κατάλληλα προσόντα επικοινωνίας και πλούσιες εμπειρίες, και οι οποίοι, σε συνεργασία με τα υπόλοιπα στελέχη της Μονάδας Επιθεώρησης, διενεργούν συγκεκριμένους ειδικούς ελέγχους και έρευνες σε όλες τις Μονάδες της τράπεζας με σκοπό: (α) να παρακολουθούν την αποτελεσματικότητα και το βαθμό εφαρμογής των μηχανισμών που θεσπίζει η Διοίκηση για την πρόληψη του οικονομικού εγκλήματος, (β) να αξιολογούν στοιχεία και να διερευνούν περιστατικά βάσει ενδείξεων για αντικανονικές συμπεριφορές, που αντλούνται από κεντρικούς ελέγχους κυρίως μέσω μηχανογραφικών συστημάτων, και (γ) σε περιπτώσεις εντοπισμού απατών να στοιχειοθετούν τις σχετικές υποθέσεις και να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για τον περιορισμό της διαφαινόμενης ζημιάς.

E. Στη χώρα μας, μέχρι σήμερα, τα ποσά που έχουν επιβαρυνθεί τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα από απάτες και οικονομικά εγκλήματα είναι σαφώς μικρότερα από αυτά που προαναφέρθηκαν. Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι κατά την τελευταία διετία παρατηρείται έξαρση σε ορισμένους τομείς του οικονομικού εγκλήματος που αφορούν τα χρηματο-

⁽¹⁾ Το άθροισμα των ποσοστών υπερβαίνει το 100% διότι κάποιες υποθέσεις εμπίπτουν σε περισσότερες της μιας κατηγορίες.

πιστωτικά ιδρύματα. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τις ακόλουθες περιπτώσεις:

Μετά την κατάργηση των περιορισμών της Κεντρικής Τράπεζας στον τομέα της καταναλωτικής πίστης, εμφανίσθηκαν σπείρες κακοποιών, οι οποίες με την προσκόμιση πλαστών πιστοποιητικών άντλησαν σημαντικά ποσά μέσω καταναλωτικών δανείων. Οι τράπεζες κατάφεραν να εντοπίσουν το φαινόμενο στα αρχικά του στάδια, να ενισχύσουν τις ακολουθούμενες διαδικασίες για τη διάθεση των εν λόγω προϊόντων και έλαβαν μέτρα για τον έγκαιρο εντοπισμό παρόμοιων περιστατικών μέσω κατάλληλων μηχανισμών εντοπισμού “σημείων συναγερμού” (π.χ. διασταύρωση στοιχείων δανειοληπτών).

Στον τομέα των πιστωτικών καρτών, αύξηση εμφανίζουν οι περιπτώσεις των κλεμμένων ή πλαστών που κυκλοφορούν στην ελληνική αγορά. Για την αντιμετώπιση του φαινομένου οι τράπεζες έχουν ήδη ξεκινήσει προσπάθεια ενημέρωσης των επιχειρήσεων για τη διενέργεια προσεκτικών ελέγχων ταυτοπροσωπίας στους χρήστες καρτών, προκειμένου να αποτρέπεται η αντικανονική χρήση τους, ενώ παράλληλα εξετάζεται η αναβάθμιση της χρησιμοποιούμενης τεχνολογίας.

Συχνά ήταν, επίσης, τα περιστατικά αντικανονικών αναλήψεων ποσών από καταθετικούς λογαριασμούς μέσω ATM που παγιδεύτηκαν από σπείρες κακοποιών, οι οποίοι στις περισσότερες των περιπτώσεων διαπιστώθηκε ότι κατάγονταν από χώρες των Βαλκανίων, ειδικά τη Βουλγαρία, αλλά και άλλες χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ. Συνήθως χρησιμοποιείται μια από τις ακόλουθες μεθόδους:

α. Skimming: Στην υποδοχή της κάρτας τοποθετείται μηχανισμός που διαβιβάζει το νούμερό της σε δέκτη, ενώ το PIN καταγράφεται από μικροκάμερα που έχει τοποθετηθεί σε κατάλληλο σημείο του ATM (ορισμένες φορές αντί της κάμερας χρησιμοποιούνται και κιάλια).

β. Αντί κάμερας η σπείρα τοποθετεί στο πληκτρολόγιο διάφανη ταινία όπου αποτυπώνεται το PIN.

γ. Λιβανέζικη θηλιά: Η σπείρα τοποθετεί μια δεύτερη σχισμή στο ATM που μπλοκάρει την κάρτα. Όταν ο κάτοχός της προσπαθεί να την πάρει πίσω, άνθρωπος της σπείρας προθυμοποιείται να τον βοηθήσει και του προτείνει να ξαναπληκτρίσει το PIN, οπότε απομνημονεύει τον αριθμό. Η κάρτα δεν ανταποκρίνεται, ο κάτοχός της αποχωρεί και ο δράστης μπορεί πλέον να χρησιμοποιήσει την κάρτα.

Ηδη το τραπεζικό σύστημα έχει προχωρήσει σε σημαντικά βήματα, προκειμένου να θωρακιστεί κατά των περιστατικών αυτών, αρχίζοντας από την ενίσχυση του προσωπικού ασφαλείας που φυλάσσει τα εν λόγω μηχανήματα και προχωρώντας στην ανάπτυξη και την προμήθεια ειδικών μηχανογραφικών συστημάτων ανίχνευσης και εντοπισμού ύποπτων συναλλαγών που πραγματοποιούνται με χρήση πιστωτικών ή χρεωστικών καρτών (fraud detection) μέσω των ATM.

Οι δύο τελευταίες εξάλλου κατηγορίες απατών, καθώς και η κυκλοφορία πλαστών χαρτονομισμάτων και επιταγών θεωρούμε ότι θα αποτελέσουν και τις τρεις σημαντικότερες κατηγορίες περιστατικών που θα αντιμετωπισθούν κατά τις ημέρες τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων στη χώρα μας, οπότε, σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία, αναμένεται να εμφανίσει έξαρση το οικονομικό έγκλημα.

ΣΤ. Η εξάπλωση της τεχνολογίας για τη διενέργεια των τραπεζικών συναλλαγών και την εξυπηρέτηση της πελατείας (e-banking, mobile banking κ.λπ.) υποκρύπτει και νέους κινδύνους, τους οποίους οι τράπεζες έχουν αντιληφθεί και έχουν αρχίσει να αντιμετωπίζουν. Ηδη το οργανωμένο οικονομικό έγκλημα του διαδικτύου, αφού διαπίστωσε ότι δεν μπορεί να υποκλέψει στοιχεία από τις τράπεζες, δεδομένου ότι αυτές χρησιμοποιούν αποδοτικά συστήματα ασφαλείας, στράφηκε προς τους πελάτες, χρησιμοποιώντας με επιτυχία την τεχνική που ονομάζεται “social engineering”.

Συγκεκριμένα, οι δράστες, στήνοντας δικούς

τους servers, αποστέλλουν μηνύματα (e-mail) στους πελάτες, τα οποία εμφανίζονται να αποστέλλονται από την τράπεζα με την οποία ο πελάτης διενεργεί συναλλαγές μέσω internet. Με το e-mail ο πελάτης καλείται να απαντήσει σε κάποιο ερωτηματολόγιο, στο οποίο περιλαμβάνονται και απόρρητα στοιχεία, όπως για παράδειγμα το UserId & Password που χρησιμοποιεί για το Internet Banking, το PIN για τα ATM. Ηδη κρούσματα παραπλάνησης πελατών έχουν εντοπισθεί από μεγάλες τράπεζες του εξωτερικού (Barclays, Lloyds, Citigroup κ.ά.). Σημαντική παράμετρο για την αντιμετώπιση των θεμάτων αυτών αποτελεί η ενημέρωση της πελατείας που παραμένει ο πιο αδύνατος 3ος κρίκος στην αλυσίδα των πληροφοριακών συστημάτων, δεδομένου ότι οι άλλοι δύο κρίκοι Σύστημα και Εφαρμογή και Δίκτυο έχουν ήδη ενισχυθεί αισθητά από άποψη ασφάλειας.

Ζ. Απ' όσα προαναφέρθηκαν προκύπτει σαφώς ότι διεθνώς, αλλά και στη χώρα μας, τα φαινόμενα οικονομικού εγκλήματος απασχολούν σήμερα πολύ πιο έντονα απ' ό,τι στο παρελθόν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τόσο ως προς τη συχνότητα και τη μορφή εμφάνισής τους, όσο και ως προς το ύψος των οικονομικών ζημιών που προκαλούν. Εξάλλου, χωρίς κατάλληλα μέτρα για την πρόληψη και αποτροπή του οικονομικού εγκλήματος, είναι βέβαιο ότι θα μπορούσαν να δημιουργηθούν σοβαροί κίνδυνοι για την ομαλή λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος, δεδομένου ότι οι απάτες έχουν άμεσο αρνητικό αντίκτυπο στην εμπιστοσύνη του συναλλασσόμενου κοινού προς τις τράπεζες.

Συνεπώς, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα καλούνται στην τρέχουσα συγκυρία: (α) να μεριμνούν για τη δημιουργία κατάλληλης νοοτροπίας στο προσωπικό τους και την ανάπτυξη της απαραίτητης υποδομής για την πρόληψη και αποτροπή των απατών, και (β) να καταβάλουν προσπάθεια για τη δημιουργία κατάλληλου πλαισίου συνεργασίας, το οποίο θα επιτρέπει την ανταλλαγή και

χρήση πληροφοριών μεταξύ των τραπεζών για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του οικονομικού εγκλήματος, αλλά και θα διευκολύνει το συντονισμό των σχετικών ενεργειών όλων των αρμόδιων φορέων (Εποπτικές Αρχές, Διοικητικές Αρχές, Δικαστικές Αρχές).

Σε κάθε φάση της δραστηριοποίησης ενός πιστωτικού ιδρύματος για την αντιμετώπιση του οικονομικού εγκλήματος, ο ρόλος της Μονάδας Εσωτερικής Επιθεώρησης παραμένει σημαντικός, είτε αυτή λειτουργεί ως κατασταλτικός μηχανισμός είτε ως μηχανισμός ενίσχυσης και βελτίωσης του Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου, λόγω των συσσωρευμένων εμπειριών και της τεχνογνωσίας του προσωπικού της, είτε ως μηχανισμός διασφάλισης με την αξιολόγηση της επάρκειας και αποδοτικότητας της λειτουργίας του Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου για την πρόληψη του οικονομικού εγκλήματος.

